

MARKSIZAM I KATEHEZA

Upravo u vrijeme kada kateheza uključuje, i to s pravom, političku dimenziju kršćanskih obveza i kršćanske egzistencije, nije moguće da ona apstrahira od marksizma. Zacijelo je teško govoriti o marksizmu, jer danas ima toliko različitih marksizama. Katehetsko prikazivanje marksizma mora se stoga prilagoditi različitim mjestima i okolnostima. Vedit će se također briga o stupnjevima psihološkog i intelektualnog dozrijevanja, već prema tome da li se radi o djeci, mladima ili o odraslima. U svakom slučaju nemoguće je ignorirati marksizam, i na stanovitoj razini intelektualnog razvoja nije moguće ne govoriti otvoreno o njemu. Štinja bi odala tešku nesposobnost kršćanske kateheze da zauzme stav prema najvažnijim opredjeljenjima koja se nameću pred današnjim čovjekom.

Katkad će trebati razlučiti, gdje bude razloga za to, određeni društveno-politički program od teorije o društvu s obzirom na čovjekovu sudbinu. Trebat će se osloniti na razlikovanja, distinkcije, koje naglašava »Octogesima adveniens« (1971, br. 33). Potrebno je naglasiti, prema istoj »Octogesima adveniens«, da se o tim distinkcijama vrlo rijetko i teško vodi briga do kraja: »Ako se kroz marksizam, kako je konkretno življavan, mogu uočiti ti različiti vidici... , bilo bi iluzorno i opasno zaboraviti bitnu svezu koja te različite vidike u korijenu povezuje, prihvatiti elemente marksističke raščlambe ne prepoznavajući njihove veze s ideologijom, ući u praksu klasne borbe i njezina marksističkog tumačenja, ne zapažajući onu vrstu totalitarnog i nasilnog društva kome ovo zbiivanje (proces) vodi« (br. 34).

1. *Kateheza i marksistička ideologija*

Budući da u našem životnom ozračju postoje mnogi elementi marksističke ideologije u pravom smislu te riječi i budući da ti elementi postoje i ondje gdje se nastoje praviti distinkcije, vrlo je važno da se u katehezi vodi briga o tim elementima; bez nekog polemičkog duha, ali sa sviješću vedrog izlaganja vjere i kršćanskog života koji se ne želi dati ugušiti.

U kojim će se točkama kateheze ostvariti taj susret?

Ponajprije mislim na točku čovjekova odnosa s Bogom, za koju veći dio marksista smatra da je iluzorna projekcija, bez nekog drugog (privremenog) temelja osim sadašnje društvene bijede koja potiče na taj bijeg. Promatrajući, naime, ljudsko iskustvo u svjetlu Evanđelja, kršćanin zna da čovjek uvijek osjeća Božji poziv u kojem se god društvenom sloju nalazio i da je, uostalom, kadar sam uočiti društveno zlo i boriti se protiv njega upravo zato što je on nešto više nego naprosto društveno

biće. Kršćanin uočava čovjekovu veličinu. Ako, naprotiv, netko čovjeka ne smatra tako velikim, onda ga drži odviše malenim i nesposobnim i za društvena nadrađanja, koja se ipak stavljaju pred njega. Ako je pak čovjek zaista pozvan na ta nadrađanja, onda je to stoga što je pozvan na nešto mnogo više; jedno takvo usmjerenje ne ograničuje se na uspostavu novih društvenih veza.

Ondje gdje takvo shvaćanje postoji trebat će se osvrnuti i na nauku koja tumači kako je svaka stvar samo plod vječnog dijalektičkog razvoja materije koja se nikad ne izdiže iznad svojih mogućnosti. To znači srušiti svu stvarnost i isključiti svaki temelj etike koja se (prešutno ili izričito) ipak zahtijeva. To je glavno protuslovlje jedne nauke koja pod nekim vidicima nastoji čovjeka uzvisiti, dok ga pod drugim pretjerano snižava. Kršćanin znade živjeti paradoks bića, koje je, sigurno, zemaljsko, ali sposobno da se izdigne iznad mogućnosti zemlje; kršćanin znade da je Bog prije svega, a on da je određen da ima udjela u samom Božjem životu.

Očito je nadalje da je u središtu kateheze Krist, njegova osoba, njegovo značenje za čitava čovjeka. Krist je Spasitelj ljudi, jedini Spasitelj. Ne može se, dakle, ne susresti nada u spasenje, pa bilo ono i zemaljsko, ali konačno, koje marksizam sa svoje strane smješta u jednu klasu ljudi, u proletarijat. Na koncu pretpovijesti klasne borbe I bijede proletarijat bi, i to jedino on, izmirio ljude međusobno i s prirodom. To je klica novog i konačnog društva, do kojeg bi doprlo čitavo čovječanstvo, zahvaljujući upravo proletarijatu. Neki marksisti katkad pridaju proletarijatu čak obilježja nečuvene moralne čistoće. Sam Marx mu sigurno nije priznavao tu povlasticu; a ipak ni on nije sumnjao u izuzetnu povijesnu ulogu te klase u trenutku kad se ona konačno pojavila.

To je, ukratko, stajalište koje u središte povijesti stavlja nešto drugo, a ne Krista; a to nešto drugo, za razliku od Isusa Krista, Božjeg Sina, nema dovoljnih razloga da bude središte povijesti. Za kršćanina je u središtu povijesti i u središtu sudbine svakog čovjeka Kristova smrt i uskrsnuće, a ne revolucija, pa ni revolucija proletarijata; a Kristova smrt i uskrsnuće jesu središte povijesti ne da se očituje neka savršenija ljudska crta, nego da se pokaže stvarnost Sina Božjega. Utemeljen na nadi koju stavlja u Krista, koji je dostojan da se u nj pouzda, kršćanin će pokazati smisao za realizam pred svim ljudskim ostvarenjima; neće podcjenjivati nijedno nastojanje oko društvenog napretka, ali neće ni u kojem ostvarenju te vrste napretka gledati dovršenje svog određenja. Oko sebe vidi samo obične ljude, dok Krist nije samo običan čovjek; nijedan čovjek, niti ikoja skupina osim Krista nije spasitelj.

Kršćanin, uostalom, ne zna za neko središte povijesti koje bi bilo sasama ljudsko, jer poznaje jedno jedino valjano središte za svakoga čovjeka i za svu povijest. Jedan od velikih nedostataka marksizma jest u tome što poznaje spasenje ili pomirenje polazeći tek od jednog izvjesnog trenutka povijesti. Najprije je bila pretpovijest, a onda napokon povijest! Očito da na tom privilegiranom trenutku nemaju udjela toliki ljudi koji

su prije živjeli: njihova je sudbina bijedna; i kako god bila velika (jednostavna) uspomena na neke, svi su oni uzalud živjeli jer nisu sudjelovali niti će uopće moći imati udjela u događaju pomirenja. Bog se, naprotiv, svima smilovao.

Očito je da se ne radi o jednostavnim točkama kršćanske društvene nauke, nego o shvaćanju odnosa s Bogom, o antropologiji i kristologiji, a to je srž svake kateheze. Ako ona želi biti djelotvorna, treba da dovede do tog razlučivanja učenja i tendencija koje hoće zanijekati i vjeru i kršćanski život u onome bitnome. Učenja i tendencija, velim, jer tu se ne radi samo o onom implicitnom, nego i o izričitom u marksizmu: kateheza treba da pomogne da se prema jednom i prema drugom zauzme kršćanski stav.

2. *Kateheza i društveno-politički marksistički programi*

Utječući na političku dimenziju kršćanskog života, kateheza, nadalje, ne može ne susresti se i s društveno-političkim programima marksizma (više ili manje različitim od ideologije). Kršćanska vjera po sebi ne sadržava neki društveno-politički program u svim njegovim pojedinostima. Nećemo stoga suprotstavljati program programu, ali ćemo poučiti mladog kršćanina da razlikuje političke programe, koji nikad nisu čisti i jednostavni proizvod znanstvenog promatranja činjenica, nego su izražaj i potvrda vrijednosti. Može se pogriješiti s obzirom na same vrijednosti i s obzirom na red vrijednosti. Vjera u Isusa Krista postavlja vrijednosti po određenom redu.

PoHtički marksistički program može npr. sadržavati takav plan da potiče do krajnosti klasnu borbu, s uvjerenjem da jedino potpuna pobjeda jedne od njih osigurava uspjeh. Kršćanin je u tom slučaju pozvan da otkrije i razluči sistem vrijednosti koji se krije u takvom planu, makar se taj sistem vrijednosti izričito i ne spominje. On će tu otkriti, bez sumnje, dubok smisao za pravdu, koji u stvari treba da ga potiče na borbu za pravdu. No on će također zamijetiti kako se možda ima više povjerenja u nasilni razvoj kao takav nego u taj smisao za pravdu. Čini se da marksizam ne dopušta da bi se ljudi druge klase mogli promijeniti i jednako se tako zauzeti za pravdu, pa stoga isključuje svaki napor koji bi išao za tim da ih stvarno promijeni. IH ne opaža da nasilje kao takvo najviše što može biti jest nužda, a nikad vrednota, pa stoga i nije put do toga da se uspostavi pravda. Ako se danas priviknemo na nasilje, izlažemo se opasnosti da sutra ostanemo silnici. IH gleda na vrijednost posve izmirenog društvenog života kao na svrhu, a protivi joj se sredstvima kojiina se služi da to postigne. Protiveći se tome, sigurno neće doći do tog cilja (a u ime čega će sutra prestati postupati s nekim ljudima onako kako je postupao danas?). Kršćanin sa svoje strane neće isključiti svako nasilje (koje se katkad predstavlja kao nužno

s obzirom na dvoznačnost čina), ali će isključiti to povjerenje u razvoj nasilja.

Neki marksistički politički program može uključiti također namjeru da se podružstvene proizvodna dobra, pa i mirnim putem. To će se obično dogoditi u obliku nacionalizacije. No i tu će biti potrebno znati razlučiti vrijednosti o kojima se tu radi. Postoji vrijednost koja je veća od pravednosti i koju treba potpuno usvojiti (dobra zemlje su za sve ljude); no ako je ta vrednota možda praćena pretjeranim povjerenjem u sam mehanizam nacionalizacije, zar se možda ne izlaže opasnosti, osim u slučaju ozbiljne opreznosti, da zaniječe vrijednosti odgovornosti i sudjelovanja, koje nisu manje bitne za onoga koji čovjeka promatra kao nastavljača Božjeg djela? U najgorem slučaju trebat će doći do kompromisa; na svaki način i za jednim i za drugim vrijednostima treba da se ide istodobno, a nipošto odvojeno, inače se neće doći ni za jednom od njih.

Praktična kateheza, o kojoj je ovdje riječ, jednaku pažnju treba da posveti načinu kojim se želi provesti i proživjeti neki politički program. Hoće li se to učiniti tako da ga prikazemo kao stvar jednakog značenja kao spasenje? Ili kao ono što je za čovjeka sve? Ili kao jedinu dimenziju koja zaslužuje da se čovjek za nju založi? U tom slučaju dolazi se u opasnost da se čovjek isključi od ostalih vrlo važnih dimenzija svog života. Zar se ne zapaža jedna uznemirujuća šutnja, izvjestan muk, u borbom marksizmu, na primjer o dimenziji obiteljske ljubavi, o naraštajima koji nisu poželi plodove svojih napora, o smrti...? Zar nastojanje da se učini beznačajnim čitav taj dio čovjekove tajne ne dovodi u pogibelj da ga učini neosjetljivim za čitavo jedno područje njegove stvarnosti? Zar se time ne sakati onaj život što ga je kršćanin otkrio kao najbogatijeg? Kršćanin će stoga naučiti da prizna svu vrijednost i značenje koje zaslužuju politički programi, ali će znati također smjestiti ih u sveobuhvatnost čovjekovih interesa.

Ne radi se o tome da se nekome napuni glava... Suvremena kateheza općenito se, na sreću, udaljuje od takvih naivnosti. Radi se o tome da se odgoje ljudi koji će znati prosuđivati, koji će biti sposobni da se suoče s uvijek novim oblicima što ih ideologije i programi poprimaju. Postat će osjetljivi za pojedine promjene koje se očituju u marksističkom svijetu. Osposobit će se da iskreno znadu cijeniti ono što je veliko u tom programu koji je pridobio tako značajan dio čovječanstva, a u isto će vrijeme jasno i iskreno uvidjeti ono što bi nas moglo udaljiti od Krista i čovjeka kršćanina. Učinit će kršćanina slobodnim, a ne plašljivim pred marksizmom. Osposobit će ga za otvorenu i jasnu suradnju u onoj mjeri i granicama u kojima se ta suradnja nameće radi općeg dobra, ali isto tako on neće biti manje sposoban za kritiku i ustuk kad mu to nametne kršćanska savjest. Šutnja, treba to još jednom opetovati, neće nikad biti dobar način katehiziranja, kad se radi o tako važnom pokretu.